

ОЦІНКА ПЕРЕДУМОВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ У 2014 РОЦІ

У сучасних умовах глобалізації економіки, входження України до Європейського Союзу, з урахуванням економічних та політичних процесів, які відбуваються в Україні, постає необхідність постійного моніторингу та аналізу ринку праці України.

В статті доведено, що ринок праці будь-якого регіону не є ізольованим, він функціонує в соціально-економічному середовищі держави й перебуває під впливом різних чинників. Зрушення в економіці спричиняють зміни на ринку праці, і якщо вони позитивні, то сприятливо впливають на основні параметри зайнятості населення, формують підґрунтя для стабілізаційних процесів та відповідного регулювання ринку праці регіону. Проведено комплексний аналіз стану ринку праці України за результатами моніторингу у 2014 році щодо основних показників промислового розвитку регіонів, виробництва сільськогосподарської продукції, регіональних відмінностей в зайнятості та безробітті населення, попиту роботодавців і напруженості на ринку праці, заробітної плати та стану її виплат, результатів діяльності служби зайнятості, а також оцінені передумови інноваційного розвитку регіональних ринків праці України.

Аналіз стану та тенденцій ринку праці демонструє збереження значної міжрегіональної диференціації за основними характеристиками, а також виявляє низку негативних внутрішньорегіональних особливостей. Зниження економічної активності населення, трудова бідність, підвищення розшарування населення країни за рівнем доходів, відсутність взаємозв'язку між ринком праці та ринком освітніх послуг – ось далеко не повний перелік негативних чинників сучасного стану ринку праці України, які вже в найближчому майбутньому можуть стати бар'єром на шляху економічного розвитку держави. Отже, виявлені тенденції та зміни повинні стати основою для підвищення ефективності та обґрунтованості пріоритетних напрямів удосконалення механізмів регулювання попиту та пропозиції на регіональних ринках праці з метою створення передумов інноваційного розвитку.

In contemporary globalized economy, Ukraine's accession to the EU, given the economic and political processes taking place in Ukraine, there is a need for continuous monitoring and analysis of labor market in Ukraine.

The article proved that the labor market of any region is not isolated, it operates in the social and economic environment of the state and is influenced by various factors. The shift in the economy caused by changes in the labor market and if they are positive, the positive impact on the basic parameters of employment, form the basis for stabilization processes and appropriate regulation of the labor market in the region. A comprehensive analysis of the labor market of Ukraine by results of monitoring in 2014 on basic indicators of industrial development of regions, agricultural production, regional differences in employment and unemployment of the population, the demand of employers and tension in the labor market, wages and status of payments, performance of service employment and innovation development prerequisites estimated regional labor markets Ukraine.

Analysis of labor market trends and demonstrates the preservation of significant intra-regional differentiation in the basic characteristics and identifies a number of negative intra features. Reduced economic activity, employment, poverty, increased stratification of the population by income level, lack of relationship between labor market and educational services – this is not a complete list of the negative factors of the current state of the labor market of Ukraine, which in the near future may become an obstacle to the way of economic development. So, tendencies and changes should be the basis for increasing the effectiveness and validity of the priority directions of improvement of mechanisms to regulate supply and demand in regional labor markets in order to create preconditions for innovation.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, інноваційний розвиток, зайнятість, безробіття, робочі місця, економічний розвиток.

Keywords: labor market, workforce, innovative development, employment, unemployment, jobs and economic development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний ринок праці України діє у складних умовах і характерний значним напруженням. Негативні тенденції 2014 року визначалися важким соціально-економічним становищем країни, падінням ВВП та промислового

виробництва, девальвацією гривні. Як наслідок для ринку праці, зросло реальне безробіття, а реальна зарплата, навпаки, зменшилася. Але важливим кроком до побудови нової моделі економічного розвитку стало підписання і ратифікація Угоди про асоціацію та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває нові можливості для української економіки, але одночасно з цим вимагає здійснення докорінних реформ у соціально-економічній сфері та всеохоплюючої модернізації виробництва.

Саме тому аналізування показників ринку праці в Україні, а також визначення основних шляхів поліпшення його стану нині стало актуальною необхідністю.

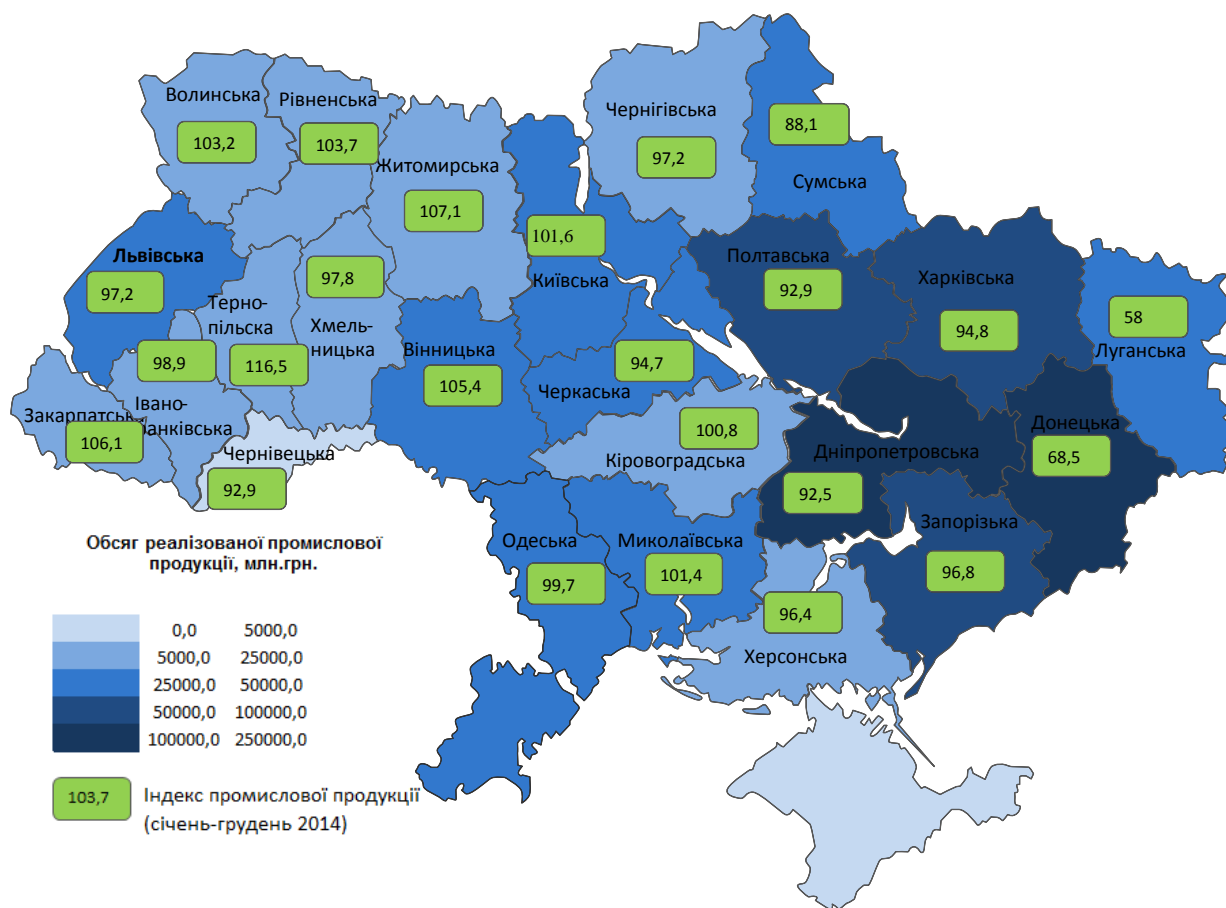
Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Теоретичний аналіз наукових досліджень щодо основних показників ринку праці в Україні показав, що вагомий внесок у зазначений сегмент зробили вітчизняні вчені-економісти Л. М. Абалкін, О. В. Акіліна, Д. П. Богиня, М. Д. Бойко, О. В. Бріт, О. А. Грішнова, Р. М. Ковтун, Г. І. Купалова, Е. М. Лібанова, Г. Я. Лук'яненко, В. В. Онікієнко, В. Г. Федоренко, Л. О. Яневич та ін.

Але деякі теоретичні й методичні питання, що стосуються формування та розвитку ринку праці, у нашій країні залишаються вирішеними недостатньо і потребують подальшого дослідження. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Метою статті є комплексний аналіз тенденцій розвитку ринку праці в Україні та оцінка передумов інноваційного розвитку регіональних ринків праці України.

Виклад основного матеріалу досліджень. З початку року динаміка ринку праці України точно повторює криву розвитку економіки країни. Суттєве погіршення економічної ситуації в 2014 році було зумовлено веденням військових дій на сході України, анексією Російською Федерацією АР Крим та низьким зовнішнім попитом на фоні накопичених макроекономічних дисбалансів у попередні роки.

Основні показники промислового розвитку регіонів України. Промисловий сектор відіграє ключову роль в економіці України, і показники його діяльності є основним фактором соціально-економічного розвитку. Промислова діяльність розподілена по всій території України нерівномірно та зосереджена у певних областях, особливо в східній частині країни. Явними лідерами є Дніпропетровська область, частка якої у загальному обсязі промислового виробництва в Україні становить 20%, та Донецька (15,4%). Це означає, що на дві згадані області в 2014 році припадало більше 35% загального промислового виробництва країни. Якщо ми додамо Луганську (4,1%), Запорізьку (7,9%) і Харківську (6,1%) області, то побачимо, що частка Сходу становить майже 60%. Іншою стороною такої сильної концентрації є області з дуже слабким внеском до загального промислового виробництва. Зокрема, в 2014 році внесок Чернівецької, Тернопільської і Волинської областей становив для кожної близько 1% від загального виробництва (рис. 1).

Рис.1. Промисловий розвиток України за регіонами в 2014 році.

Обсяги промислового виробництва протягом 2014 року зменшилися на 10,7%, в основному під впливом військових дій на сході України, починаючи з квітня та їх активізації в серпні. Найбільше зниження було зафіксовано саме в Донецькій і Луганській областях (-31,5% та 42% відповідно) через руйнування транспортної інфраструктури та виробничих потужностей. Від’ємний внесок цих областей у зміну промислового виробництва за рік становив 8.5 в. п. У зв’язку з небезпечною ситуацією на сході України було зупинено виробництво всіх підприємств хімічної промисловості та майже всіх шахт, що розташовані в зоні антитерористичної операції.

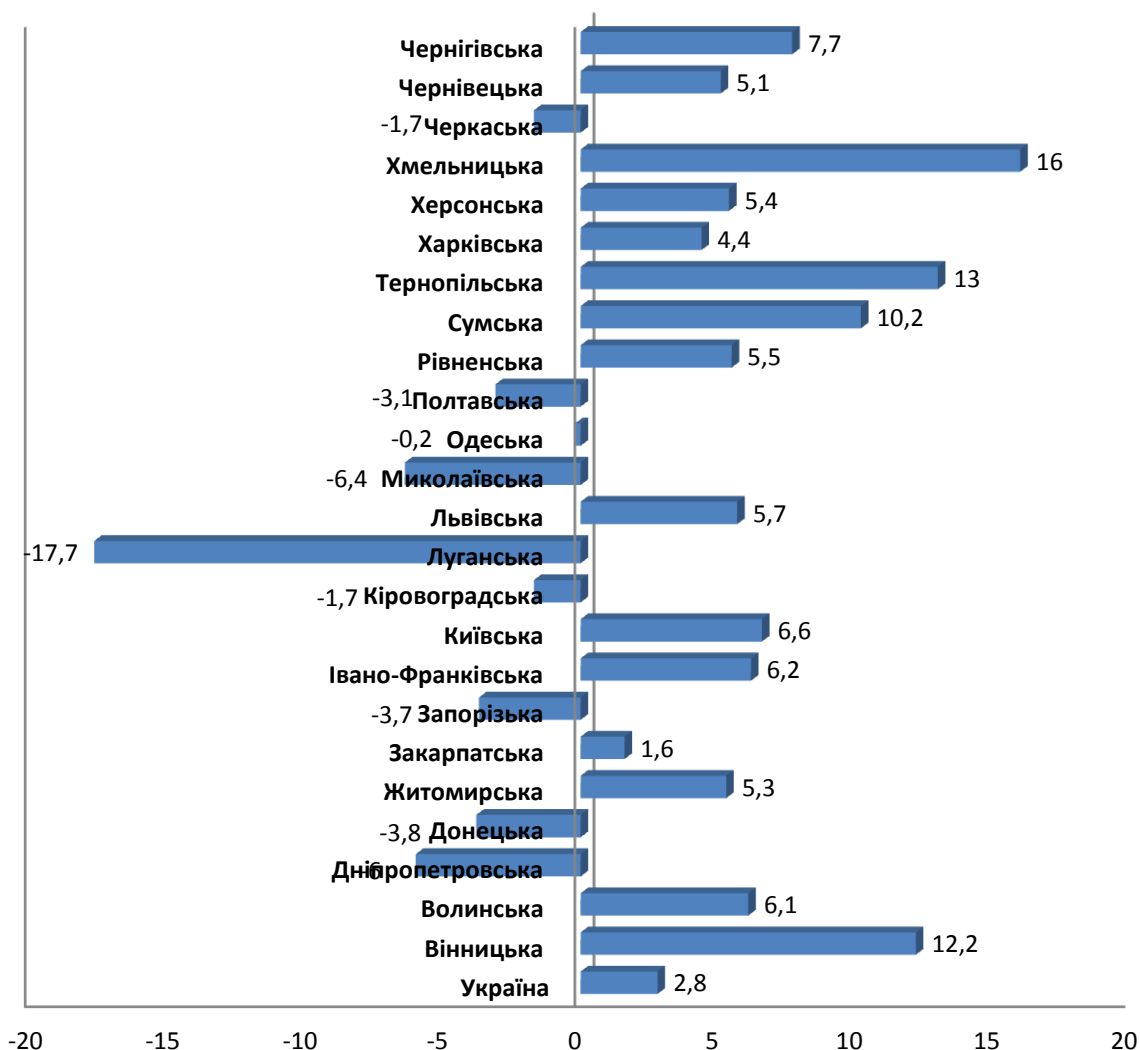
Найбільше від військових дій постраждала добувна промисловість, зокрема видобування вугілля (обсяги за рік зменшилися на 30,5%). Дефіцит вітчизняної сировини був одним з гальмуючих чинників розвитку металургії, виробництва коксу та продуктів нафтопереробки і постачання електроенергії, газу, пари й кондиційованого повітря. Зменшення обсягів виробництва згаданих галузей суттєво прискорилося наприкінці року. Однак поступове розв’язання проблем із сировиною за рахунок нарощення імпорту сприяло стабілізації темпів зниження, які в грудні становили для металургії 16,1%, виробництва коксу та продуктів нафтопереробки – 40,6%, постачання електроенергії – 11,1%.

Основні показники виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

Галуззю, що продемонструвала в 2014 році позитивну динаміку, було сільське господарство, обсяги виробництва якого збільшилися на 2,8% завдяки рекордному врожаєві зернових культур – 63,8 млн. т і зростанню обсягів рослинництва на 3,1% за рік. Динаміка тваринництва протягом року була стабільною, його обсяги протягом року збільшилися на 2%.

За даними Державної служби статистики, в 2014 р. отримано 2,8% приросту загального обсягу продукції сільського господарства. Значний внесок у загальний обсяг валової продукції зробили аграрні товаровиробники Вінницької (7,9% загального виробництва), Київської (6,3%), Полтавської (6,1%), Харківської (6%) та Черкаської (по 5,8%) областей. Найбільше зросли обсяги сільськогосподарського виробництва у

Хмельницькій, Тернопільській, Вінницькій, Сумській та Чернігівській областях (рис. 2). Зменшення показників сільськогосподарського виробництва було характерним для тимчасово окупованих територій (Луганської – 17,7%, Донецької – 3,8%) і Запорізької, Дніпропетровської та Миколаївської областей.

Рис. 2. Приріст, зменшення (-) валової продукції сільського господарства за регіонами у 2014 році (у % до попереднього року).

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарські товаровиробники орієнтуються на виробництво продукції рослинництва як рентабельнішої. Саме досягнення значних приростів продукції у галузі рослинництва у 2014 р. зумовило загальну позитивну тенденцію збільшення обсягів виробництва у сільському господарстві.

Регіональні відмінності в зайнятості та безробітті населення. У 2014 році чисельність зайнятого населення віком 15–70 років становила 18,1 млн. осіб, що на 1,2 млн. осіб менше, ніж у 2013 році. Чисельність зайнятих осіб працездатного віку дорівнювала 17,2 млн. осіб (у середньому за 2013 рік – 17,9 млн. осіб).

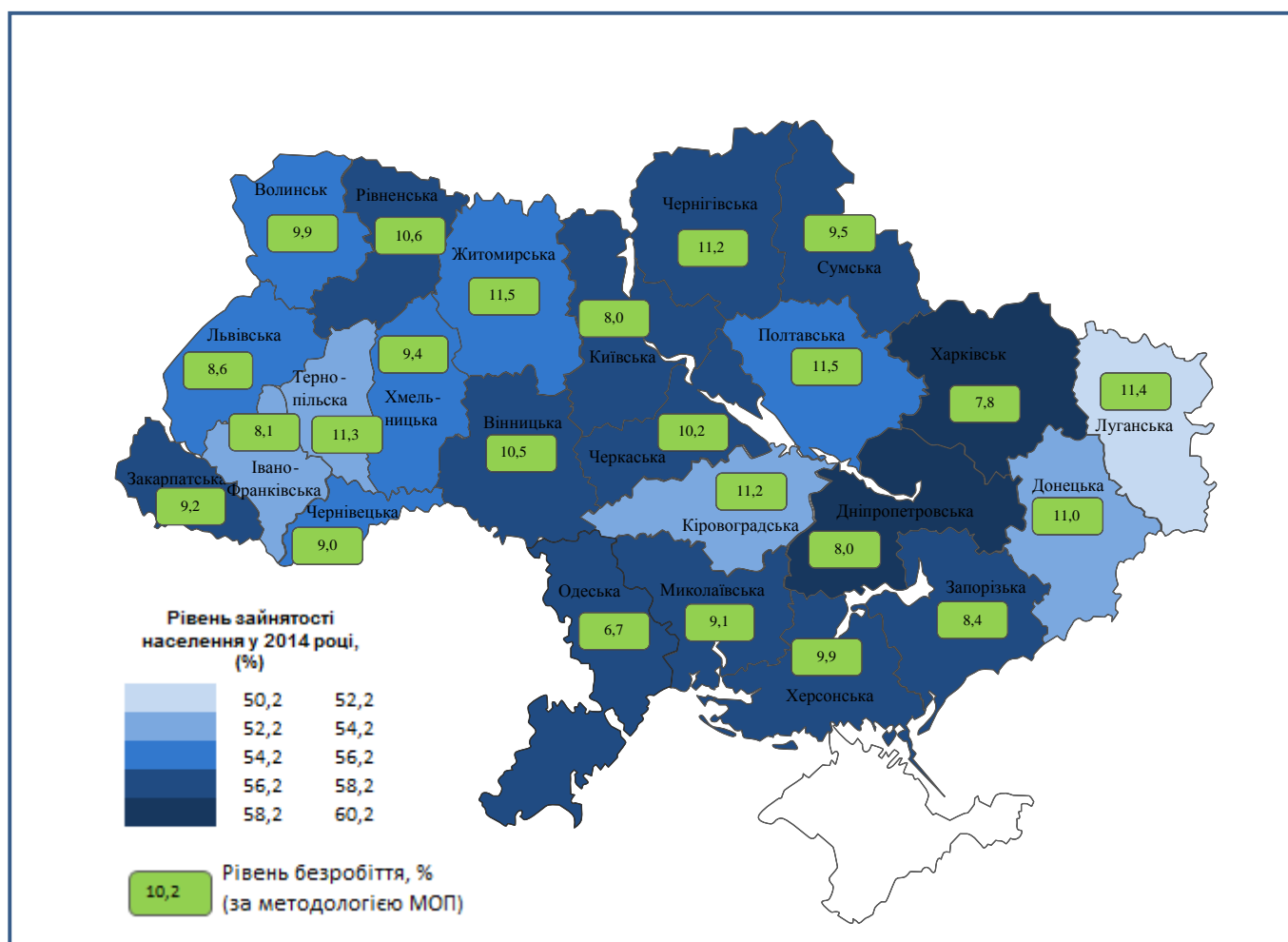
Рівень зайнятості населення у середньому в країні знизився із 60,2% за 2013 рік до 56,6% за 2014 рік. Майже половина всього зайнятого населення країни зосереджена у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Харківській, Львівській, Одеській областях та м. Києві.

Зменшення чисельності зайнятого населення та зниження рівня зайнятості відбулось у всіх регіонах. Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62,6%) та Дніпропетровській області (60,2%), а найнижчий – у Тернопільській (52,9%) та Луганській областях (52,0%).

На рисунку 3 наведено дані, що характеризують рівень зайнятості та безробіття на українському ринку праці за 2014 рік. У цьому році рівень безробіття населення визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП), зріс із 7,3% до 9,3% економічно активного населення. Серед осіб працездатного віку рівень безробіття зріс із 7,8% до 9,7%.

Чисельність безробітних збільшилася на 337 тис. осіб порівняно з 2013 роком і становила 1 847,6 тис. осіб. Кількість безробітних працездатного віку дорівнювала 1 847,1 тис. осіб (у 2013 р. – 1510,3 тис. осіб).

Суттєво зросла чисельність безробітного населення у 2014 році відбулося в Донецькій та Луганській областях, а також у Дніпропетровській, Полтавській областях та м. Києві, хоча ця тенденція була характерною і для всіх інших областей. Потрібно зауважити, що проблема безробіття спричинила низку похідних проблем, зокрема скорочення робочих місць та виробництва, знецінення національної валюти. Безробіття, зменшуючи обсяги ВВП, призводить до зменшення податкових надходжень держави, крім того, збільшуються державні витрати на соціальний захист незайнятого населення.

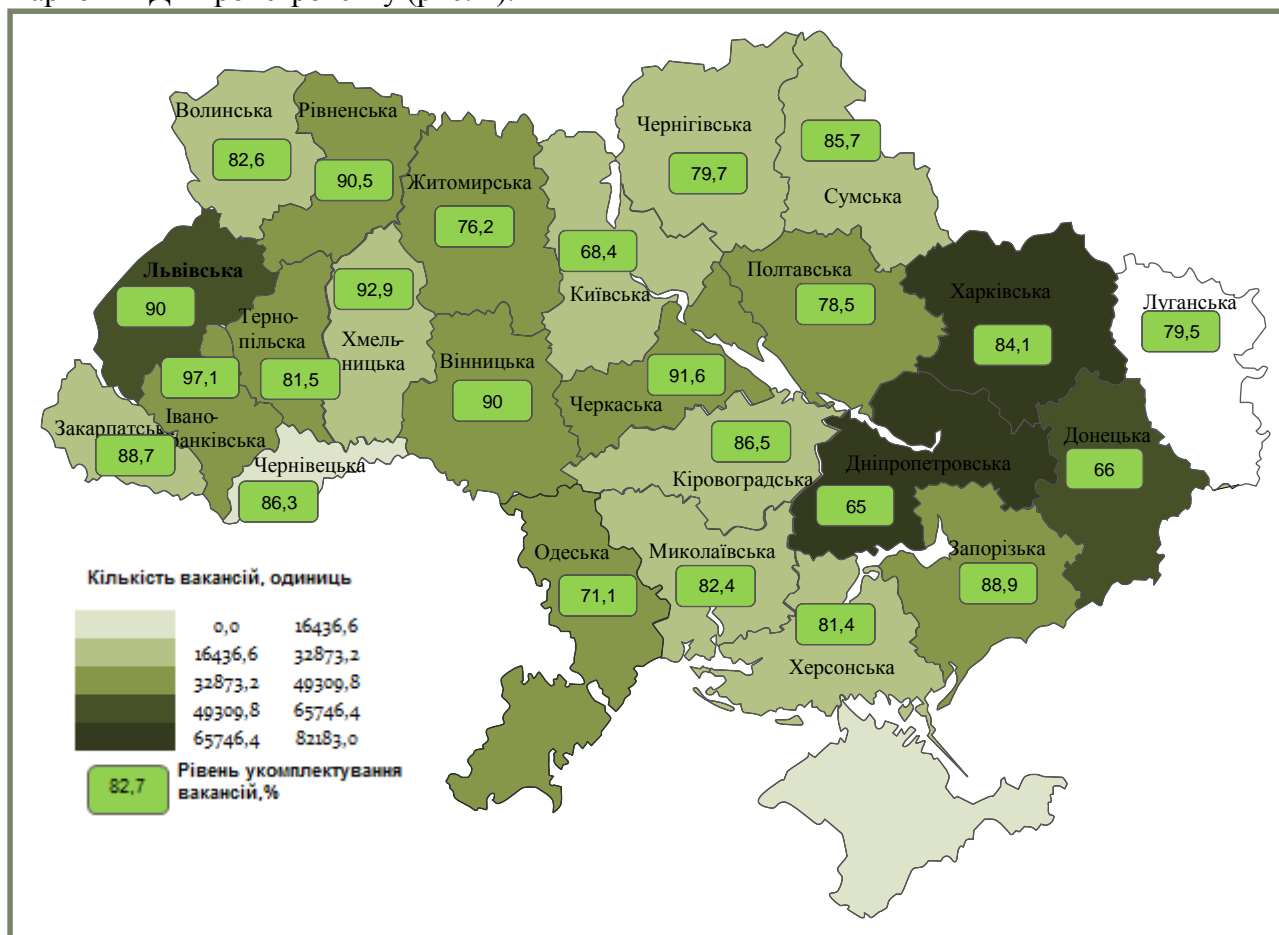
Рис. 3. Співвідношення рівня зайнятості та безробіття за 2014 рік.

Рівень безробіття в 2014 році зріс у всіх регіонах. Понад 40% загальної кількості безробітних зосереджено в Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Одеській, Харківській областях та м. Києві. Найнижчий рівень безробіття спостерігався в Одеській області та місті Києві (відповідно по 6,7%), а найвищий – у Житомирській та Полтавській областях (по 11,5%), Луганській (11,4%), Тернопільській (11,3%), Кіровоградській і Чернігівській (по 11,2%), Донецькій (11,0%), Рівненській (10,6%), Вінницькій (10,5%) та Черкаській (10,2%).

Попит роботодавців і напруженість на ринку праці. За 2014 рік значного притоку нових осіб, які шукають роботу, на ринку праці не спостерігалось, до масових, статистично помітних скорочень персоналу підприємства не вдавалися. Загалом ситуація

характеризується незначним спадом активності роботодавців, практично повною відсутністю вакансій у областях зони АТО, а також відсутністю нових вакансій, відкритих у зв'язку з розвитком і розширенням бізнесу. Кількість вакансій, заявлених роботодавцями державній службі зайнятості за рік, становила 960,6 тис. одиниць, що майже на 200 тис. вакансій менше, ніж у 2013 році.

У зв'язку зі зтяжною кризою в країні на ринку праці спостерігалася негативна динаміка приросту кількості вакансій. Усе ж таки за четвертий квартал 2014 року в таких професійних сферах, як «керівники вищої ланки», «некомерційні організації», «юристи», «робочий персонал» і «будівництво, нерухомість» кількість пропозицій порівняно з попереднім кварталом збільшилася. Зростання становило в середньому 14–16%. Протягом року більш-менш стабільною ситуація з кількістю пропозицій залишалася в Києві, Львові, Харкові й Дніпропетровську (рис. 4).

Рис. 4. Кількість та рівень укомплектування вакансій за регіонами у 2014 році.

Кількості вакансій зменшилася у більшості регіонів, зокрема в Івано-Франківській, Харківській, Херсонській областях – на третину, в Донецькій області – на половину, в Запорізькій області – на дві третини, в Луганській області – на три чверті.

За станом на кінець 2014 року половина наявних вакансій була зосереджена у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях. У решті регіонів частка вакансій, від загальної їх кількості в країні коливалася від 0,5% до 5,0%.

Регіональні диспропорції посилювалися за окремими видами економічної діяльності: половина вакансій на підприємствах добувної промисловості була зосереджена у Дніпропетровській області; 60% всіх вакансій переробної промисловості сконцентровано в Дніпропетровській, Полтавській, Харківській, Житомирській областях та м. Києві; понад 50% вакансій у будівництві зосереджено в Дніпропетровській області й м. Києві; 40% вакансій на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – у Харківській області та м. Києві; дві третини всіх вакансій у фінансовій та

страховій діяльності пропонували в м. Києві; 40% вакансій сфери охорони здоров'я та соціальної допомоги були зосереджені у Дніпропетровській області та м. Києві. Така ситуація пояснюється тим, що основна маса компаній працювала не стільки на розширення і розвиток, скільки на утримання поточних позицій і стабілізацію.

Окремо слід виділити ситуацію на ринку праці областей зони АТО і прикордонних регіонів. За даними ООН, у серпні кількість біженців різко зросла. Основне навантаження припадало на Київ і прикордонні з Донецькою і Луганською областями регіони. В Донецькій та Луганській областях закономірно спостерігався спад кількості вакансій – у середньому на 30–40% за квартал. Кількість вакансій у прикордонних регіонах і столиці можна назвати стабільною, але активного зростання числа пропозицій тут не спостерігалось.

Безробіття та внутрішньо переміщені особи. Важливим аспектом складної ситуації на українському ринку праці в 2014 році було те, що зі сходу країни, де тривала антитерористична операція, та з АР Крим, яка визнана територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією, виїхало близько 455 тис. осіб (за даними ООН, ця цифра сягає 500 тис. осіб). Також потрібно зазначити, що з початком бойових дій на території самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» кількість вакансій у Донецькій та Луганській областях почала зменшуватися. Внаслідок бойових дій та зменшення поданих вакансій на цих територіях доводиться мати справу вже не просто з трудовою міграцією, а з біженцями із нестабільних регіонів. Внутрішні мігранти та переселенці внесли додаткове навантаження на ринок праці центральних і західних регіонів України, що вплинуло на рівень безробіття.

До центрів зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 44,8 тис. переміщених осіб з Донецької та Луганської областей і АР Крим, зокрема 32,2 тис. громадян, які отримали довідку про взяття їх на облік. Внутрішньо переміщені особи зверталися за послугами до центрів зайнятості в усіх регіонах країни. Найбільша їх кількість зосереджена у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій і Полтавській областях та м. Києві.

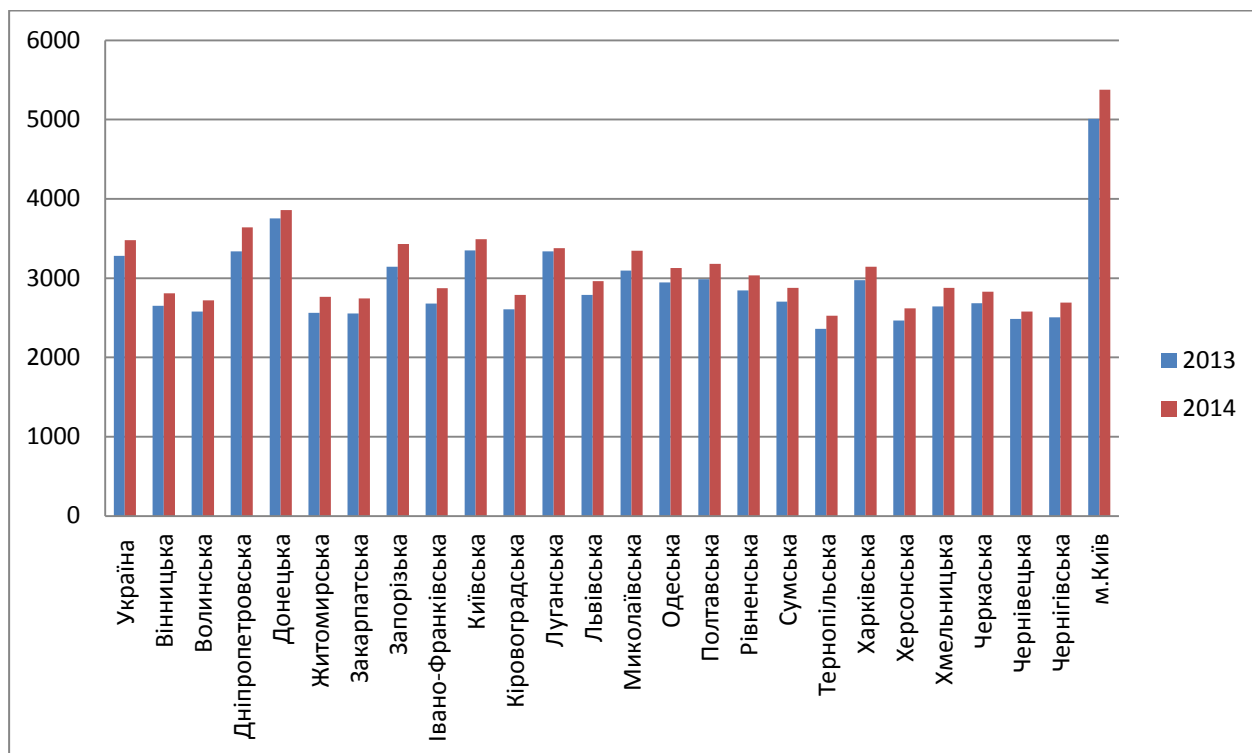
Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 8,6 тис. таких громадян, зокрема, 5,2 тис. осіб, які мали відповідну довідку.

Заробітна плата і стан її виплати. Протягом 2014 р. в економіці України спостерігалася тенденція підвищення рівня заробітної плати, водночас темпи її зростання були найнижчими за останніх 5 років. Середньомісячна номінальна заробітна плата у 2014 р. порівняно з 2013 р. зросла на 6,0% і становила 3480 грн., що у 2,9 разу вище рівня мінімальної заробітної плати (1218 грн.).

Мінімальна заробітна плата впродовж 2014 р. не збільшувалася, таким чином, вплив держави на підвищення середньої заробітної плати був обмеженим. Серед чинників, що вплинули на зростання показника, слід назвати виплати, які пов'язані з індексацією заробітної плати.

Диференціація розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності є головним чинником міжрегіональних відмінностей. Найбільшу заробітну плату (на 0,3–54,5% вищу за середній рівень) у 2014 р. отримували працівники підприємств м. Києва і Київської області, а також регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької та Дніпропетровської областей. Найгірші показники (на 22,7–27,4% нижчі за середній рівень) були у Чернігівській, Херсонській, Чернівецькій і Тернопільській областях (рис. 5).

Упродовж 2014 р. сума невиплаченої заробітної плати зросла у 19 регіонах України, найсуттєвіше – у Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях.

Рис. 5. Динаміка середньомісячної заробітної плати в регіонах України у 2013–2014 роках

Серед регіонів найбільша питома вага працівників, яким не виплачено заробітну плату, зафіксована в Луганській (37,1% від середньооблікової кількості штатних працівників регіону), Донецькій (23,0%) та Сумській (5,7%) областях. Найменшою частка таких працівників була в Івано-Франківській і Тернопільській (по 0,2%) й Закарпатській та Одеській (по 0,3%) областях.

Результативність діяльності служби зайнятості. У 2014 році за допомогою державної служби зайнятості отримали роботу 760,4 тис. осіб, зокрема за скеруванням центрів зайнятості працевлаштовано 736,4 тис. осіб, у тому числі 494,6 тис. зареєстрованих безробітних.

Рівень укомплектування вакансій зріс у всіх регіонах країни. Найвищий спостерігався в Рівненській, Черкаській, Хмельницькій та Івано-Франківській областях – понад 90%.

Кожний четвертий із працевлаштованих безробітних знайшов роботу в сільському, лісовому та рибному господарствах, 17% – у переробній промисловості, 16,5% – в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів.

Державна служба зайнятості постійно проводить масштабну профорієнтаційну роботу з метою сприяння забезпеченню зайнятості, підвищенню мотивації до прикладання своєї праці в Україні за професіями, які затребувані у реальному секторі економіки. Профорієнтаційні послуги протягом 2014 року отримали 3,6 млн. громадян, з яких 1,4 млн. мали статус безробітного, у т. ч. понад 204 тис. осіб без професії або спеціальності.

Для забезпечення відповідності професійно-кваліфікаційного рівня громадян, які шукають роботу, вимогам роботодавців, державна служба зайнятості організує професійне навчання безробітних. За скеруванням державної служби зайнятості професійне навчання у 2014 році проходили 202,2 тис. безробітних, з них 34,8 тис. безробітних навчались у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості. Рівень працевлаштування безробітних після профнавчання у середньому в Україні становив 92,1%, а у Дніпропетровській, Вінницькій, Івано-Франківській, Чернігівській та Черкаській областях перевищував 95%.

Висновки. З урахуванням реалій сьогодення, стан ринку праці України у 2014 році характеризувався наявністю низки проблем, які заважають ефективному розвитку країни. Серед факторів, що обумовлювали тенденції ринку праці, були:

↓ військові дії на сході України та розрив міжрегіональних зв'язків унаслідок анексії АР Крим;

↓ низький зовнішній попит унаслідок гальмування економічного зростання країн – основних торговельних партнерів;

↓ підвищився рівень міграції, в тому числі внутрішньої, яка внесла додаткове навантаження на ринок праці центральних і західних регіонів України, що вплинуло на рівень безробіття;

↓ ускладнені торговельні відносини з Російською Федерацією;

↓ зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення реальних доходів населення;

↓ погіршення фінансових результатів підприємств, звуження кредитної активності, зменшення державного фінансування та високий рівень невизначеності;

↑ лібералізація доступу українських товарів на ринки ЄС унаслідок підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною;

↑ рекордний урожай зернових культур;

↑ фармацевтичний сектор, сфера послуг та індустрія інформаційних технологій і аграрний ринок продовжують зберігати відносну стабільність на фоні загальної економічної кризи.

Належне здійснення структурних реформ та якісні зміни дадуть змогу втримати економічну активність держави від суттєвого спаду в наступні роки.

** Дані по Україні подано без урахування АР Крим і м. Севастополя.

Література

1. Державна служба зайнятості України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/>

2. Державна служба статистики України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Міністерство соціальної політики України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>

4. Аналітичний центр CEDOS. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/>

5. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/>

УДК 314.74

Шушпанов Павло

ГРОШОВІ ТРАНСФЕРТИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНУ

У статті проаналізовано динаміку надходження грошових трансфертів від трудових мігрантів в Україну. Упродовж останніх років в Україні значно посилюється науковий та громадський інтерес не до самого явища зовнішньої трудової міграції, а до грошових переказів, які надходять від трудових мігрантів. Тому спробуємо висвітлити сучасні тенденції розвитку міграційного капіталу в Україні.

У статті розглянуто питання щодо ефективного залучення грошових переказів трудових мігрантів в економіку України. Приділено увагу дослідженню грошових переказів мігрантів як важливого джерела фінансування економіки нашої країни. Проаналізовано динаміку грошових переказів мігрантів, у тому числі в період фінансово-економічної кризи. Висвітлено соціально-економічний ефект від надходження грошових переказів до країни.

Ключові слова: міграція населення, трудова міграція населення, зовнішня трудова міграція населення, грошові перекази трудових мігрантів.